

**KRITICKÁ KONCEPCE MEZINÁRODNÍHO USPOŘÁDÁNÍ.
AXEL HONNETH O UZNÁNÍ MEZI STÁTY**

MAREK HRUBEC, Filosofický ústav Akademie věd ČR, Praha, ČR

HRUBEC, M.: A Critical Conception of International Arrangement. Axel Honneth on Recognition between States
FILOZOFIA 66, 2011, No 5, p. 405

The paper deals with the conception of international order as developed by Axel Honneth within his theory of social recognition. It is a reconstruction as well as an interpretation of the conception, showing the possibilities and limitations of its application on transnational and global levels. The first part sheds light on Honnet's moral realism with respect to its legitimacy. The second part focuses on the foundations of Honneth's conception of the international recognition. The third part discusses the need of international recognition as related to political and cultural recognitions. The fourth part shows the insufficiencies of the conception of international recognition on the background of globalization on one hand and the individual/society relationship on the other. The fifth part deals with the transposition of Honneth's three patterns of recognition from the national level to international and transnational levels. In mapping the tendencies to transnational and global recognitions the sixth part focuses on the important transitory phenomenon of extraterritorial recognition. The hints for further analysis of the theory of recognition on transnational and global levels are given as well.

Keywords: Recognition – International arrangement – Critical theory

Téma uspořádání za hranicemi národního státu získalo na významu zejména v posledních dvou desetiletích. S postupující globalizací roste zájem o toto téma v morální a politické filosofii, v sociální a právní filosofii či ve filosofii mezinárodních a globálních vztahů. Ve svém článku se tomuto tématu budu věnovat se zaměřením na výraznou osobnost současné kritické teorie, Axela Honnetha, jenž od roku 2001 vede na univerzitě ve Frankfurtu nad Mohanem pracoviště, kde se zrodila frankfurtská škola, *Institut für Sozialforschung*. Honneth následuje konstitutivní programové teze kritické teorie, které s ústavem spojili jeho předchůdci¹ – nejprve Max Horkheimer a Herbert Marcuse a později Theodor W. Adorno a Jürgen Habermas –, poskytuje jim však zároveň potřebnou aktualizací reformulaci, kterou zakládá na paradigmatu uznání.

Zatímco Honnethova obecná kritická teorie je detailně rozpracována a má značný

¹ Hrubec, M.: Horkheimer a Marcuse: tvůrci programových tezí kritické teorie. In: *Filosofický časopis*, 51, 2003, č. 4, s. 592 – 616; Honneth, A.: Fyzionomie kapitalistického způsobu života. Nástin Adornovy teorie společnosti. In: *týž, Patologie rozumu. Dějiny a současnost kritické teorie*. Přel. A. Bakešová. Praha: Filosofía, v tisku.

vliv,² jeho analýza uspořádání za hranicemi národního státu, je zatím jen načrtnuta. Proto zatím raději hovořím pouze o kritické *koncepti* mezinárodního uspořádání a nikoli o kritické *teorii* téhož. Přestože Honnethova koncepce ještě není plně rozvinutá, otevírá již mnoho velmi relevantních a provokativních otázek. To samozřejmě vyvolává značnou pozornost a oprávněné otázky mnoha badatelů, pro které je Honnethova koncepce mezinárodního uspořádání výzvou pro formulaci jak jejích mezí, tak možností jejího rozvinutí.

Vzhledem k tomu, že se Axel Honneth otázkami, které přesahují hranice národního státu, donedávna explicitně systematicky nezabýval, je zapotřebí jeho rozboru zkoumat nejen prostřednictvím analýz textů, v nichž se tomuto tématu věnuje,³ nýbrž více než v jiných případech také pomocí rozborů dílčích tezí v textech, jež mají primárně jiný předmět zkoumání.

Provádíme-li v rámci kritické teorie reflexi problematiky, jež se týká otázek přesahujících hranice národního státu, vytanou na mysl klasické texty frankfurtské školy, které se zaměřují na kritiku západní civilizace, především *Dialektika osvícenství* od Theodora W. Adorna a Maxe Horkheimera.⁴ Přestože se Honneth nehlásí ke stanovisku kulturního pesimismu a celkového problematizování technické racionality, jež je pro toto dílo charakteristické, oceňuje a následuje přístup k sociální kritice, u jehož zrodu tento text stál.⁵ Důležité prvky Adornovy a Horkheimerovy analýzy negativních civilizačních tendencí je navíc možné chápat jako širší rámec Honnethova výkladu kritiky zneuznání.

Dialektika osvícenství představuje důležitou proměnu původního stanoviska kritické teorie, která vkládala značné naděje do společenské emancipace. Hrůzy druhé světové

² Přehledný rozbor různých aspektů Honnethovy teorie a jejího vlivu nabízí práce: Brink van den, B. – Owen, D.: *Recognition and Power. Axel Honneth and the Tradition of Critical Social Theory*. Cambridge: Cambridge University Press 2007; srv. Deranty, J.-P. – Petherbridge, D. – Rundell, J. – Sinnerbrink, R.: *Recognition, Work, Politics*. Leiden, Boston, Brill 2007. V českém jazyce je k dispozici výstižné uvedení do Honnethovy teorie: Velek, J.: Formální koncept mravnosti a politika uznání A. Honnetha. In: Honneth, A.: *Sociální filosofie a postmoderní etika*, J. Velek (ed.). Praha: Filosofie 1996, s. 7 – 26.

³ Hlavní rozbor je třeba zaměřit především na Honneth, A.: Recognition between States. In: Saavedra, G. (et al.): *Justice and Recognition*, v tisku; Fraserová, N. – Honneth, A.: *Přerozdělování nebo uznání?* Přel. A. Bakešová a M. Hrubec. Praha: Filosofie 2004; Honneth, A.: Univerzalizmus jako morální past? Podmínky a meze politiky lidských práv. Přel. M. Pullmann. In: Hrubec, M. (ed.): *Interkulturní dialog o lidských právech. Západní, islámské a konfuciánské perspektivy*. Praha: Filosofie 2008, s. 83 – 112. Jedním z hlavních zdrojů a podnětů, z nichž jsem čerpal při psaní tohoto článku, byly oficiální i neformální diskuse na konferenci, která se konala v září 2009 na brazilské univerzitě PUCRS v Porto Alegre a byla věnována kritické teorii Axela Honnetha. Rád bych poděkoval za pozvání zejména prof. Giovani Saavedrovi a prof. Nythamarovi de Oliveirovi z tamní univerzity a za diskuse především prof. Axelu Honnethovi.

⁴ Adorno, T. – Horkheimer, M.: *Dialektika osvícenství*. Přel. M. Hauser a M. Váňa. Praha: Oikumené 2009.

⁵ Honneth, A.: The Possibility of a Disclosing Critique of Society: The *Dialectic of Enlightenment* in Light of Current Debates in Social Criticism. In: *Constellations*, 7, 2000, 1, s. 116 – 127; srv. také Honneth, A.: Patologie sociálního. Tradice a aktuálnost sociální filosofie. In: *týž, Sociální filosofie a postmoderní etika*. Přel. A. Bakešová a J. Velek. Praha: Filosofie 2006, zejména s. 63 – 67.

války a patologické rysy společností v Německu, Itálii, Sovětském svazu i v západních zemích však o desetiletí později změnily Adornovo a Horkheimerovo hledisko. Jejich dějinněfilosofický výklad identifikuje jako zdroj patologického civilizačního vývoje od antiky až do současnosti negativní momenty „racionálního disponování s přírodními procesy“.⁶ Tento druh disponování je instrumentálním ovládním externí i interní přírody, tj. disciplinováním jak okolní přírody, v níž se člověk pohybuje, tak i jeho pudového života a následně formováním „vztahů sociálního panství“. Honnethova reformulace kritické reflexe těchto historických procesů vychází jednak z ocenění originálního „svět odhalujícího“ druhu kritiky společenských patologií a jednak z artikulace vývojových tendencí, jež jsou zachytitelné v morální gramatice sociálních konfliktů založených na bojích proti zneuznání jedinců i skupin.⁷ Koncepte polemických vztahů zneuznání a uznání mezi státy je pak jednou ze specifikací tohoto pojetí sociálních konfliktů.

Rozbory bojů o uznání mezi státy vyžadují nejprve bližší konceptuální rozlišení různých, hranice státu překračujících vztahů. Jestliže příslušná témata rozdělíme jednak na klasické mezinárodní otázky a jednak na aktuální otázky transnacionální a globální, Honnethovy rozbory patří téměř výhradně do první kategorie. V rámci kategorie mezinárodního uspořádání pak Honneth provádí klasickou diferenciaci na jednotlivé státy, ale nezkoumá například vztahy mezi národy, jak to v poslední době z důvodu aktuálního deetatického vývoje učinil například John Rawls.⁸ Hlavní zaměření svého stanoviska Honneth označuje jako rozbory uznání mezi státy. Lze hovořit o koncepci mezinárodního uspořádání, neboť i on sám používá termín mezinárodní jako synonymum termínu mezistátní.⁹

Nedá se však jen tak říci, že Honneth chce státům a vztahům uznání mezi nimi přisoudit normativní prioritu, a zkoumat jeho stanovisko jednoduše v rámci teorie národních a mezinárodních vztahů. Jak vysvětlím, Honnethův morální realismus sice vyžaduje, aby se východiskem stala analýza dosavadního uspořádání národních států a vztahů mezi nimi, ale chápe ji pouze jako přípravu pro poučené překročení tohoto stavu.

Předem mohu stručně naznačit, že za hlavní problém Honnethova stanoviska považují podcenění transnacionálních a globálních vazeb, a v důsledku toho určitou reifikaci národního státu. Tento přístup totiž Honnethovi znemožňuje pochopit hlavní vývojovou dynamiku, která se odehrává nad rovinou národních států. Transnacionalizace a globalizace totiž výrazným způsobem deetatizují ekonomické, politické, sociální a další uspořádání.¹⁰ A jestliže Honneth tuto stránku nezohledňuje, nemůže dostatečně rozpracovat své

⁶ Honneth, A.: *Patologie sociálního. Tradice a aktuálnost sociální filosofie*, c.d., s. 65.

⁷ Honneth, A.: *Kampf um Anerkennung. Zur moralischen Grammatik sozialer Konflikte*. Frankfurt a.M.: Suhrkamp 1992; Aktualizovanou verzi tohoto Honnethova výkladu lze najít v: Fraserová, N.–Honneth, A.: *Přerozdělování nebo uznání?* c.d.; Konkretizace těchto rozborů je přítomna v práci: Honneth, A.: *Zbavovat se svéprávnosti*. Přel. A. Bakešová. Praha: Filosofía 2007.

⁸ Rawls, J.: *Právo národů*. Přel. J. Rovenský a A. Bakešová. Praha: Filosofía 2009.

⁹ Honneth, A.: *Recognition between States*, c.d., strojopis, zvl. s. 7.

¹⁰ Viz např. Sklair, L.: *Discourses of globalization*. In: Krishnaswamy, R. – Hawley, J. C. (eds.): *The postcolonial and the global*. Minneapolis: University of Minnesota Press 2008, pp. 215 – 227; Chase-Dunn, C. – Anderson, E. N. (eds.): *The Historical Evolution of World-Systems*. London: Palgrave

úvahy týkající se jednak globální sociální spravedlnosti a jednak postavení západní kultury v globálním rámci interkulturních vztahů.¹¹ Předem je možné říci, že navzdory těmto deficitům Honnethovo založení analýzy uspořádání za hranicemi národního státu v teorii uznání poskytuje vynikající východisko, které však on sám zatím nevyužívá.

Ve svém výkladu budu postupovat následujícím způsobem. V první části v metateoretické rovině objasním Honnethovo pojetí morálního realismu v otázce uskutečnění a legitimacy, částečně prostřednictvím objasnění kontrastu s pojetím utopického realismu v liberální politické filosofii. Ve druhé části se zaměřím na Honnethova východiska jeho vlastního pojetí uznání mezi státy. Ve třetí části se budu věnovat potřebnosti uznání pro každý stát, včetně rozboru vztahu státu k politickému a kulturnímu uznání. Ve čtvrté části zformuluji nedostatky koncepce mezistátního uznání v návaznosti na proces globalizace a na vztah mezi jedincem a společností. V páté části se budu koncentrovat na transpozici Honnethových tří vzorců uznání z národní roviny na rovinu mezinárodní a transnacionální. Šestou část budu věnovat vývojovým tendencím k transnacionálnímu uznání a zaměřím se na významný přechodový fenomén extrateritoriálního uznání. V závěru shrnuji své rozbor Honnethovy koncepce mezinárodního uznání a jejího možného rozvinutí a pokážu na možnosti dalšího zkoumání teorie uznání na transnacionální a globální rovině.

1. Morální realismus. V obecné rovině Honneth ve svém výkladu realismu připouští určitou podobnost s Rawlsovým realismem,¹² nicméně podrobnější specifikace ukazují, že se obě pojetí podstatě liší. Rawls se připojuje k teoriím realistických utopií, jež na jedné straně překračují skutečnost určitou normativní vizí, na druhé straně však normativitu omezují realističností jejího provedení. To znamená, že míra normativity je v těchto teoriích limitována ve jménu jejího uskutečnění. Rawls uvádí, že „Politická filosofie je realisticky utopická, jestliže rozšiřuje hranice toho, co se obvykle považuje za prakticky a politicky možné“; a dále „Idea této společnosti je realisticky utopická v tom smyslu, že vykresluje dosažitelný sociální svět...“¹³ Koncept realistické utopie je konstruován pro „smíření se“ se sociálním světem, což pro Rawlse znamená, že lze doložit, že zde existuje možnost určitého druhu společnosti a politiky.

Přestože Rawls zůstává u tohoto vymezení realistické utopie, v pozadí jeho úvah stojí ještě další myšlenka, která sice není přímou součástí jeho definice realistické utopie, je však integrální součástí jeho politické teorie. Nejedná se totiž pouze o pragmatickou úvahu realizovatelnosti, která se jen pokouší vyloučit příliš náročné požadavky a nastolit

2005; Fraser, N.: *Rozvíjení radikální imaginace. Globální přerozdělování, uznání a reprezentace*. Přel. kol. překl. Praha: Filosofia 2007; z českých autorů viz: Suša, O.: *Globalizace v sociálních souvislostech současnosti*. Praha: Filosofia 2010.

¹¹ Hrubec, M. a kol.: *Sociální kritika v éře globalizace*. Praha: Filosofia 2008; Hrubec, M. (ed.): *Interkulturní dialog o lidských právech. Západní, islámské a konfuciánské perspektivy*, c.d.

¹² Honneth, A.: *Recognition between States*, c.d., s. 7.

¹³ Rawls, J.: *Právo národů*, c.d., s. 16 a 17, realistická utopie je rozebírána na s. 16 – 22, 27 – 28, 187, 191 – 192.

kompromisní řešení. Realistická utopie zahrnuje rovněž prvek občanské legitimacy.

Tento prvek je blízký také Honnethovi. Jeho morální realismus však obsahuje více než legitimitu. Honneth totiž neprovádí jen začlenění normativity za prvé do rámce možnosti jejího uskutečnění a za druhé do rámce legitimacy v očích občanů, ale pojímá ji metodicky v rámci svého pojetí morálního realismu,¹⁴ jenž jeho teorii umožňuje vyjít z dané reality a dospět k žádoucímu uspořádání neboli docílit provázání deskriptivních a normativních aspektů teorie. Honneth zároveň upozorňuje, že deskriptivní část teorie („empirickou fakticitu“) nelze separovat od části normativní (od „normativních úvah“), jelikož adekvátní normativita vyžaduje pochopení reálných rozporů mezi státy.

Jeho stanovisko vyžaduje nejprve vyjít od imanentní kritiky daného stavu a následně přejít k normativnímu stanovisku. To znamená, že Honneth uvažuje v rámci morálního realismu o překračování dosavadního stavu vývoje pomocí utváření normativity na základě dialektiky imanence a transcendence. Uplatnění této úvahy na boj o uznání znamená „kvazi-transcendentální odůvodnění kritiky ve struktuře společenské skutečnosti“.¹⁵ Z tohoto důvodu je nutné začít rozbor od kritické analýzy dosavadního uspořádání národních států a vztahů mezi nimi a následně formulovat normativní pozici, která umožní stanovit kritéria samotného posuzování národních států. Takovýto přístup pak bude vyžadovat zpětně reformulaci rozboru národních států. Honnethovo pojetí realismu v rámci jeho koncepce mezinárodních vztahů překračuje pouhou deskripci daného stavu mezi státy a cílí k normativní artikulaci měřítek, která by byla schopna omezit konflikty mezi státy a přispět k jejich mírovějšímu uspořádání.

2. Uznání mezi státy. Pojetí mezinárodních vztahů pomocí termínu uznání vyžaduje nejprve vyjasnění několika jeho základních významů vzhledem k mezinárodnímu kontextu. Nejdříve lze zmínit, že Hegel v *Základech filosofie práva* termín uznání v oblasti mezinárodních vztahů neužívá, neboť jej spojuje jen s nároky dosud ještě neuznaných národů, tedy národů, které v mezinárodních vztazích zatím jako aktéři nevystupují.¹⁶ Honneth následuje Hegela a v mnoha ohledech ho reformuluje,¹⁷ v oblasti uznání mezi státy si však volí jinou cestu. Jeho interpretace se odvíjí od hermeneutického přiblížení vztahu mezi uznáním a mezinárodními vztahy.¹⁸ Zatímco snaha o dosažení uznání je běžnou součástí slovníku jednotlivých vlád či států, reflexe tohoto slovníku nabádá k opatrnějšímu přístu-

¹⁴ Honneth argumenty o morálním realismu rozvíjí v podkapitole Kritická sociální teorie a imanentní transcendence v knize: Fraserová, N. – Honneth, A.: *Přerozdělování nebo uznání?*, c.d., s. 297 – 308; Viz také: Honneth, A. – Hrubec, M.: O kritice a uznání. Rozhovor Marka Hrubce s Axelem Honnethem. In: *Filosofický časopis*, 52, 2004, č. 4, s. 621 – 629.

¹⁵ Honneth, A.: *Kritická sociální teorie a imanentní transcendence*, c.d., s. 304.

¹⁶ Hegel, G. W. F.: *Základy filosofie práva*. Přel. V. Špalek. Praha: Academia 1992.

¹⁷ Honneth, A.: *Leiden an Unbestimmtheit. Eine Reaktualisierung der Hegelschen Rechtsphilosophie*. Stuttgart: Reclam 2001; Hrubec, M.: Aktualizační čtení Hegelova pojetí uznání v kontextu mravnosti. In: Znoj, M.: *Hegelovskou stopou*. Praha: Karolinum 2003, s. 97 – 106.

¹⁸ Honneth, A.: *Recognition between States*, c.d.; Honneth, A.: *Univerzalismus jako morální past? Podmínky a meze politiky lidských práv*, c.d., s. 83 – 112.

pu při užívání pojmu uznání v mezinárodních vztazích. Vede totiž k uvědomění si psychologických konotací pojmu uznání, jež se vyskytují v přesnějších formulacích a v klasických pojednáních boje o uznání. Jelikož tyto konotace ve značně odosobněné rovině mezinárodních vztahů na první pohled chybějí, neboť státy nedisponují mentálními stavy, zdá se, že koncept uznání není pro analýzu interakce mezi státy vhodný. Nicméně tato intuitivní reflexe uznání v kontextu mezinárodních vztahů není neproblematická přinejmenším ze dvou důvodů.

První důvod je ten, že zatímco v teoretických úvahách věnovaných mezinárodním vztahům převažuje účelově racionální argumentace o vztazích mezi státy, ve sféře teorie v mezinárodním právu a také v mezinárodních vztazích se termín uznání užívá v jiném smyslu, než jak je intuitivně vnímán a zaveden ve filosofické tradici spjaté s existencialistickými konotacemi. Definice státu totiž v mezinárodněprávním diskurzu obvykle vyžaduje nejen lid a teritorium, ale rovněž externí uznání jinými státy. Boj o uznání zde tedy přesahuje psychologický rámec, nebo přesněji řečeno přesahuje rámec psychologického výkladu, jenž se koncentruje na vztahy mezi lidskými jedinci či na malé skupiny osob. Konceptu uznání není tímto způsobem uzavřena cesta k mezinárodním vztahům.

Druhý důvod však vyžaduje náročnější vysvětlení. Honneth ve své polemice s Hansem Kelsenem zpochybňuje redukci uznání na deskriptivní registraci faktu existence jednoho státu ze strany druhého státu.¹⁹ Kelsen sice chápe právní uznání jako vzájemný akt mezi dvěma či více subjekty, nicméně uznání vnímá v relativně úzkém smyslu poznání, totiž jen jako akt vlády, která bere na vědomí, že nějaký jiný stát existuje. Nejedná se o aktivní volní vztah k druhému, ale pouze o stvrzení skutečnosti. Jelikož však uznání vyžaduje skutečnou možnost rozhodnutí, a nikoli jen stvrzení *statu quo*, nejde podle Kelsena o uznání či přesněji opětné uznání (*re-cognition*), ale o pouhé poznání či přesněji jednorázové uznání (*cognition*).

Jak jsem již stručně naznačil, tento argument v poněkud praktičtější formulaci užívá také Hegel, když uvádí, že „civilizované národy“ už vztahy uznání nepotřebují, jelikož už jsou uznány.²⁰ Tato formulace však zcela uznání mezi národy nevylučuje, neboť z ní vyplývá, že o uznání usilují pouze národy, které teprve vznikají nebo bojují o své respektování jinými národy. Uznání tedy z tohoto hlediska potřebují jen ty národy, které ještě uznány nejsou. Nicméně je potřebují, přičemž způsob, jímž tak činí, umožňuje zpochybnit Kelsenovu tezi, že se jedná pouze o akt poznání skutečnosti.

3. Potřebnost uznání státu. Z hlediska Honnethovy teorie jsou však obě tyto interpretace – Kelsenova radikálnější a Hegelova mírnější – nepřijatelné. Adekvátní interpretaci nachází Honneth v jedné Kelsenově distinkci, v rozlišení mezi právním a politickým

¹⁹ Honneth, A.: *Recognition between States*, c.d., s. 3; Kelsen, H.: Recognition in International Law: Theoretical Observations. In: *The American Journal of International Law*, 35, Oct. 1941, 4, pp. 605 – 617.

²⁰ Hegel, G. W. F.: *Základy filosofie práva*, c.d.

uznáním.²¹ Zatímco právní uznání jakožto pouhé poznání pro Kelsena fakticky uznáním není, „politické“ akty uznání, jimiž se vlády pozitivně či negativně vztahují k vládám a občanům jiných států, pokládá za pochopitelné a reálné. Pod pojmem politické uznání chápe přibližně to, čemu Honneth říká uznání obecně.

Lze říci, že politické uznání je možné pojímat jako součást obecnějšího uznání, do něhož patří i právní uznání.²² Politické uznání lze navíc chápat sice také jako specifický, ale zároveň základnější pojem než uznání právní. Při podrobnějším výkladu se totiž stává zřejmým, že právní vztah k jiným státům není možný bez toho, že se neustále předpokládá politické uznání ve smyslu získávání stvrzujících reakcí na úsilí o oficiální uznání kolektivní identity státu. Jednotlivé státy potřebují legitimitu svých občanů a také legitimitu ve vnějším světě za svými hranicemi. Ani jeden z těchto druhů legitimacy státy nedostaly zcela automaticky a napořád. V tomto smyslu státy, i ty již uznávané, bojují za své uznání stále. Tento argument se rovněž vztahuje na autoritářské státy, v nich lidé nemají reálnou možnost na chodu státu participovat. I ony, pokud nechtějí spoléhat jen na násilí v interním i externím prostředí, musejí usilovat o legitimitu svých občanů i ostatních států. Navíc vzhledem k tomu, že absolutní násilí je jak neudržitelné, tak i pragmaticky neefektivní, každý stát v menší či větší míře s legitimitou pracuje.

Honneth hovoří ještě o druhé formě uznání, o níž státy usilují, a to o neoficiální uznání (oproti výše uvedenému oficiálnímu uznání) v kulturní a diplomatické rovině. Můžeme hovořit o „symbolickém horizontu významu“,²³ jenž vytváří kontext oficiálního politického uznání. Tento symbolický druh uznání je často implicitní, ale neméně významný. Nejedná se v něm o čistě účelově racionální jednání, jehož cílem je usilování o moc a určité statky, ale o symbolické jednání, které obsahuje normativní požadavky, jež vycházejí z očekávání obyvatel daného státu. Nelze zde tedy čistě separovat strategické jednání od sociálního jednání symbolické povahy. Toto provázání přitom není nahodilým a přídatným vysvětlením, ale koresponduje s výše uvedenou koncepcí propojování deskriptivních a normativních aspektů uznání.

Shrnujícím způsobem lze boj o uznání mezi státy pojmut jako úsilí o respektování vyvíjené z hlediska pospolitosti obyvatelstva daného státu nebo jejich vlády. Toto úsilí je podle Honnetha snahou uznání určité kolektivní identity, jež pro její nositele utváří specifické pouto vzájemnosti jak mezi nositeli navzájem, tak i mezi nositeli a externími subjekty, které uznání poskytují. Tyto vztahy přitom nejsou jednosměrné, neboť uznání je reciproční vztah, i když jednotlivé strany mohou zaujímat asymetrické pozice.

4. Nedostatky teorie vztahů mezi státy. Nyní bych se rád zaměřil na nedostatky Honnethovy koncepce vztahů mezi státy, které jsou ostatně typickými nedostatky i jiných koncepcí tohoto druhu. Zároveň však poukážu na potenciál, který Honnethova teorie uznání nabízí pro redefinici koncepce mezistátních či obecněji mezinárodních vztahů.

²¹ Kelsen, H.: *Recognition in International Law: Theoretical Observations*, c.d.

²² Thompson, S.: *The Political Theory of Recognition*. Cambridge: Polity Press 2006.

²³ Honneth, A.: *Recognition between States*, c.d.

Přestože tedy Honneth svoji teorii uznání v tomto směru dosud ještě nerozpracoval, prezentuje silné argumenty, které takovéto rozpracování nabízí. Rozvinul jsem je ve své polemické analýze Rawlsova pojetí mezinárodních vztahů,²⁴ kterou se nyní pokusím v určitém shrnutí aktualizovat a specifikovat. Budu se věnovat jednak rozdílu mezi mezinárodní a kosmopolitní teorií a jednak důvodům, které teoretikům mezinárodního uspořádání brání v tom, aby postoupili od mezinárodní teorie k teorii kosmopolitní.

Jak Rawlsovi, tak i Honnethovi brání v propracování adekvátnější teorie skutečnost, že podceňují negativní dopady současné ekonomické globalizace. Zde se projevují meze pojetí mezinárodního uspořádání. Podle Rawlse spočívají překážky, které omezují prosperitu jednotlivých národů, především v politické nespravedlnosti jednotlivých národů. Takováto vyhraněná dichotomie, která sází spíše na mezinárodně izolovanou (autarkní) společnost, se však v současné radikálně se globalizující době, v níž jsou jednotlivé společnosti významně provazovány globálními finančními a obchodními toky, ukazuje jako neudržitelná.²⁵ Ovlivňování národních sociálních, ekonomických, politických či kulturních jevů ve společnosti různými zásahy (nejen politickými, ale hlavně ekonomickými zásahy) může podstatně a rychle zhoršit národní poměry, např. životní úroveň, i v podmínkách politické spravedlnosti v národním rámci, což může významně ohrozit i samotnou spravedlnost. Sílicí transnacionální zásahy korporací jsou navíc spoluorganizovány mezinárodními a transnacionálními institucemi, které stanovují podmínky, např. pro světové bankovní a mezinárodní měnové transakce, nikoli podle klíče mezinárodní spravedlnosti, nýbrž podle nerovného ekonomického vlivu jednotlivých členů v těchto institucích. Z těchto důvodů se mezinárodní teorie, která se zaměřuje především na vztahy mezi státy a konkrétně zejména na vztahy mezi jejich vládami, ukazuje jako deficitní. Proto je vhodnější dát před mezinárodní teorií přednost teorii kosmopolitní, která by sice také analyzovala vztahy mezi jednotlivými státy, ale zároveň by řešila i transnacionální a globální vlivy, které jdou napříč jednotlivými státy a o jejichž působnosti jejich vlády příliš nerozhodují. Jak podrobněji zdůvodňuji ve svém článku o sporu mezi mezinárodní a kosmopolitní spravedlností, domnívám se, že teorie kosmopolitní spravedlnosti je přesvědčivější než koncepce pouhých mezinárodních vztahů, která podceňuje či dokonce přehlíží současné globalizační ekonomické a další tlaky.²⁶

Nyní k druhému, hlubšímu zdůvodnění, které poukáže na meze hlavního proudu teorií mezinárodní spravedlnosti a na jejich možné překonání pomocí teorie uznání. Honneth, na rozdíl od Rawlse, předkládá kritickou teorii uznání, v jejichž základech nejsou zakódovány limity teorií mezinárodních vztahů, a proto by mohla při určitém rozvinutí přispět k jejich odstranění. Zobecníme-li první argument proti Rawlsovi, lze říci, že celkové pod-

²⁴ Hrubec, M.: Mezinárodní versus kosmopolitní spravedlnost. In: týž (ed.), *Globální spravedlnost a demokracie*. Praha: Filosofía 2005, s. 77 – 104; srv. Velek, J.: John Rawls a utopie věčného míru. K legitimitě demokracie a globální spravedlnosti. Tamtéž, s. 49 – 76.

²⁵ Srv. např. s každoročními zprávami OSN: *World Economic and Social Survey; World Economic Situation and Prospects; Human Development Report*.

²⁶ Hrubec, M.: *Mezinárodní versus kosmopolitní spravedlnost*, c.d.

cenění kritického přístupu k fakticitě – jak jsem uvedl výše na příkladu Rawlsova přístupu k transnacionálním vlivům a jak jsem také na konstitutivních prvcích jeho teorie zdůvodnil ve svých dalších textech²⁷ – vede nejen Rawlse, ale i další liberální autory k nedostatečně adekvátnímu pojetí základních normativních prvků, jakými jsou vztah jedince a pospolitosti na národní rovině a transpozice tohoto vztahu do roviny za hranicí státu. Jak ještě zdůvodním, limity obsažené v tomto pojetí Rawlsovi neumožňují přejít od lokální pospolitosti přes pospolitost národní až k pospolitosti kosmopolitní a blokují jej v paradoxním postavení nacionálního meziprostoru, který přehlíží jak na jedné straně práva jednotlivců uvnitř národního státu, tak na straně druhé i nadnárodní, kosmopolitní právo.

Připomeňme si, jak Rawls zdůvodňuje nemožnost prosazení kosmopolitní spravedlnosti, zejména její redistributivní části ve jménu sociální spravedlnosti.²⁸ Jednoduše tvrdí, že by se pro prosazení takovéto spravedlnosti nenašel souhlas. Dostáváme se tak k problémům, které jsou přítomné nejen v Rawlsově teorii mezinárodní spravedlnosti, ale také v jeho teorii spravedlnosti v hranicích národního státu (a obdobně platí pro většinu liberálních teorií spravedlnosti). Vztah mezi jedincem a pospolitostí v Rawlsově teorii totiž naráží již na národní rovině na motivační problémy lidí při prosazování principu diference. Obecně lze říci, že sociální instituce by měly na národní rovině zajistit dostatečně silné normy reciprocity, aby mohla probíhat spravedlivá dělba výsledků společenské kooperace, přičemž tato kooperace by měla být regulována pravidly, jež všichni uznávají. Jelikož se však nedostatek motivace občanů projevuje již na této, národní rovině, narážíme na známé komplikace při prosazování hodnot spravedlivé společnosti.²⁹

Je třeba ocenit, že se Rawlsova teorie pokouší na jedné straně nabídnout občanům základní rámec spravedlivé společnosti včetně zabezpečení základních univerzálních práv a svobod a na druhé straně od nich vyžaduje určitou politickou odpovědnost a solidaritu. Tento nárok však může být uplatňován pouze tehdy, když mají členové pospolitosti dostatečně vyvinutý smysl pro závazek k druhým lidem. Vzájemné pouto závaznosti a tím i motivace podřídit se určitým normativním pravidlům však nevzniká z pouhého lpění na prosazování nějakého neutrálního pravidla, ale – jak tvrdí teoretici uznání Axel Honneth či Charles Taylor – krystalizuje u jedinců ve vztazích vzájemného uznání v pospolitosti. Nejen schopnost, ale také motivovaná ochota občanů převzít za hodnoty pospolitosti a společnosti odpovědnost a aktivně je prosazovat vyžaduje, aby se občané mohli ztotožnit s nároky politických institucí. Odpovědnost a participaci občanů lze očekávat pouze v případě, že politické instituce reprezentují samotné občany, a vytvářejí tak prostředí, v němž se občané identifikují s politickou pospolitostí.

²⁷ Hrubec, M.: Vrchnostenský veřejný rozum: In: Hrubec, M. (ed.): *Demokracie, veřejnost a občanská společnost*. Praha: Filosofia 2004; Hrubec, M.: *Mezinárodní versus kosmopolitní spravedlnost*, c.d.

²⁸ Rawls, J.: *Právo národů*, c.d., s. 167 n.

²⁹ Srv. Taylor, Ch.: Nedorozumění v diskusi mezi liberály a komunitaristy. Přel. O. Vochoč. In: Kis, J.: *Současná politická filozofie*. Praha: Oikúmené 1997, s. 473 – 492; Taylor, C.: *Hegel's Sittlichkeit and the Crisis of Representative Institutions*. In: Yovel, Y. (ed.): *Philosophy of History and Action*. Dordrecht: Reidel 1978, pp. 133 – 154.

Honneth v této souvislosti hovoří o vztazích vzájemného uznání mezi jedinci uvnitř pospolitosti jako o formálním základním dobru, pomocí něhož se mohou lidé seberealizovat.³⁰ Říká, že „Hegel oproti Rawlsovi nepředpokládá, že toto ‚základní dobro‘ je dobrem v úzkém smyslu, něčím, co by mělo být rozděleno a distribuováno podle spravedlivého standardu; spíše se zdá, že Hegel usiluje o obhajobu myšlenky, že moderní společnosti mohou být spravedlivé pouze v míře, v níž jsou schopny umožnit všem subjektům rovně participovat na tomto ‚společném dobru‘.“³¹ Jinými slovy, Rawls v souvislosti s distributivní spravedlností oprávněně hovoří o dobru, jež je třeba distribuovat, nicméně podceňuje základní dobro, jež je předpokladem tohoto dobra a jež spočívá ve vztazích vzájemného uznání mezi lidmi v rámci pospolitosti.

Nedostatečné zapojení jedinců do těchto vztahů v Rawlsově teorii způsobuje, že jedinci nejsou ochotni identifikovat se dostatečně s pospolitostí ani na národní rovině. Jejich izolovanost se poté pochopitelně v ještě větší míře reprodukuje v rozsáhlejších formách pospolitosti na regionální a globální rovině. Pokud by byli jedinci více zakotveni, mohli by se lépe integrovat do vztahů v národní pospolitosti a projevovat v ní svoji solidaritu. Tento rámeček by poté mohli plynule překročit a solidárně se ztotožnit jak s interkulturní pospolitostí regionální či kontinentální interkulturní pospolitostí, tak i s nejrozsáhlejší kosmopolitní pospolitostí. Jednotlivé formy pospolitostí se přitom mohou navíc utvářet napříč jednotlivými teritorii. Kosmopolitní teorie ve své interkulturní formě nepouští ze zřetele ani vztah ani k jedincům, ani k rozsáhlejší formám pospolitostí, než je pospolitost národní. Naopak absence zakotvení ve vztazích vzájemného uznání odvádí do značné míry izolované a odcizené jedince do náhražkových vazeb tribalismu či nacionalismu.

Pokud by však kosmopolitní teorie nebyla v návaznosti na výše rozvíjené hegelovské úvahy zakotvena ve vztazích vzájemného uznání subjektů v pospolitosti, trpěla by jistě uvedenými problémy neméně než mezinárodní teorie Rawlsova. To si uvědomují zejména neohegelovsky orientovaní zastánci kosmopolitní spravedlnosti, kteří revitalizují kosmopolitní potenciál Hegelovy teorie, jenž je přítomný v jeho kritice pospolitně nezakotveného kosmopolitismu.³²

³⁰ Honneth, A.: *Suffering from Indeterminacy. An Attempt at a Reactualization of Hegel's Philosophy of Right*. Amsterdam: Van Gorcum 2000; srv. Honneth, A.: *Kampf um Anerkennung: Zur moralischen Grammatik sozialer Konflikte*. Frankfurt a.M.: Suhrkamp 1992; Honneth, A.: *Sociální filosofie a postmoderní etika*, c.d.

³¹ Honneth, A.: *Suffering from Indeterminacy*, c.d., s. 28; srv.: Taylor, C.: The Nature and Scope of Distributive Justice. In: též, *Philosophy and the Human Sciences. Philosophical Papers 2*. Cambridge: Cambridge University Press 1985; Taylor, C.: Irreducibly Social Goods. In: též, *Philosophical Arguments*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press 1995.

³² Reprezentativním příkladem tohoto stanoviska jsou například texty Roberta Fina: Kant's theory of cosmopolitanism and Hegel's critique. In: *Philosophy and Social Criticism*, 29, 2003, 6, pp. 609 – 630; Fine, R.: Kosmopolitismus a sociální teorie. Přel. J. Zelinková. In: *Filosofický časopis*, 51, 2003, č. 3, s. 407 – 429; Fine, R.: *Kosmopolitismus*. Přel. O. Vochoč. Praha: Filosofia, v tisku; srv. také: Jones, C.: *Global Justice. Defending Cosmopolitanism*. Oxford: Oxford University Press 1999. Rawls sice v *Právu národů* hegelovské pojetí pospolitosti do své mezinárodní teorii zavádí, ale tuto návaznost

Axel Honneth sice navazuje na Hegelovo pojetí uznání a pospolitosti, nicméně neohegelovskou koncepcí, která by překračovala hranice mezinárodní politiky a analyzovala různé transnacionální a globální otázky, nerozpracovává. Velký potenciál, který Honnethova teorie nabízí pro kosmopolitní teorii, tedy není využit.

5. Tři druhy uznání za hranicemi státu. Linií takto naznačené argumentace následuje Volker Heins, který se ji nedávno pokusil aplikovat na tři Honnethovy roviny uznání.³³ Na základě Honnethovy trojdimenzionální teorie uznání dovedl argumenty pro přechod od uznání v národním rámci k uznání za hranicemi národního státu, přičemž se ve svém zdůvodnění pohybuje v rámci kosmopolitní teorie, která však nekoherentně využívá některé prvky teorie mezinárodní. Jedná se však více méně o mechanický přenos Honnethových myšlenek z národní roviny do roviny globální, bez ohledu na odlišný kontext a podmínky realizace.

Pohlédneme-li na Honnethovu teorii, která patří do sféry národních států, a na jeho rozbor mezinárodních vztahů, nabízí se vytvoření paralely mezi druhy uznání na národní a mezinárodní rovině. Tři druhy uznání, které Honneth strukturuje v lokální pospolitosti, lze hledat také na úrovni mezinárodních vztahů. Je možné si položit otázku, zda a jakým způsobem je takováto identifikace za hranicemi národního státu možná v nezměněné podobě oněch tří forem uznání: za prvé lásky a přátelství, za druhé, rovného respektu, a za třetí, ocenění a výkonu. Sám Honneth se sice do takovéto analýzy nepouští, pokusil se však o ni Volker Heinz, když základní strukturu těchto tří diferencovaných druhů uznání transponoval do mezinárodních vztahů.

Podobně jako se Thomas Pogge pokusil redefinovat *Teorii spravedlnosti* Johna Rawlse transnacionální extenzí principů spravedlnosti, Heins provádí transnacionální rozšíření Honnethových vzorců uznání reformulací jeho *Boje o uznání*.³⁴ Jak je zjevné již z názvu Heinsova článku, tato paralela je záměrná a přiznaná („Realizing Rawls“, „Realizing Honneth“). Heins podobně jako Pogge sdílí s autorem původní teorie, již rozvíjí, hlavní myšlenky a rozpracovává je v prostoru za rámcem národního státu.

Avšak tato paralela má své limity, které vyplývají z interpretačního zaměření Rawlsovy a Honnethovy teorie. Liberální teorie a kritická teorie mají pochopitelně odlišná východiska a stanoviska. Navíc, přestože Rawls i Honneth jsou zcela zásadními předsta-

nepromítá do ostatních částí své teorie, natož aby jejím prostřednictvím redefinoval svá základní východiska.

³³ Heins, V.: Realizing Honneth: redistribution, recognition, and global justice. In: *Journal of Global Ethics*, 4, 2008, Issue 2, pp. 141 – 153; Honneth, A.: *The Struggle for Recognition: The Moral Grammar of Social Conflicts*. Oxford: Polity Press 1995, kap. 5; Fraserová, N. – Honneth, A.: *Přerodělování nebo uznání?*, c.d., s. 179 – 195. Rád bych Volkerovi Heinsovi poděkoval za diskuse o našich mezinárodních a transnacionálních analýzách Honnethovy teorie uznání.

³⁴ Heinsova intence je „globalizovat“ Honnetha stejným způsobem, jakým byl Thomas Pogge schopen globalizovat Rawlse.“ Heins, V.: *Realizing Honneth: redistribution, recognition, and global justice*, c.d., s. 3; Pogge, T.: *Realizing Rawls*. Ithaca, New York: Cornell University Press 1989; Pogge, T.: *World Poverty and Human Rights*. Cambridge: Polity Press 2002.

viteli těchto interpretačních směrů, každý z nich prosazuje své vlastní individuální hledisko. Dá se tedy říci, že se sice Honneth a Heins shodnou s Rawlsem a Poggem na myšlence potřeby distributivní spravedlnosti, ale hlavní proud teorie distributivní spravedlnosti, včetně teorie rawlsové, kritizují za deformaci identity lidských bytostí, k níž dochází v důsledku ignorování vzorců vzájemného uznání osob.

Pokud však jde o otázky transnacionální či globální spravedlnosti, je tato paralela výstižná. Heins se pokouší o globální rozvinutí Honnethových vzorců uznání, které by určovaly morální očekávání mezi jedinci ve vzájemných vztazích lásky, přátelství, práva či solidarity v transnacionálním prostředí. Je si vědom, že institucionální rámec, který by poskytoval zázemí pro uplatnění Honnethových tří zásad uznání, je v mezinárodním prostoru velmi slabý a nerozvinutý. Domnívá se však, že může být rozvinut.

První druh uznání – ve formě lásky a přátelství – je vzhledem k teritoriálnímu rozsahu neutrální („scale-neutral“). Dovědčují to různé formy lásky uskutečňované napříč hranicemi, ať už se jedná o formálně neregistrované vztahy na dálku, o manželství partnerů z různých zemí a podobně. Automatický přenos vzorců uznání z národní na mezinárodní a transnacionální rovinu, jak je navrhuje Heins, však není možný. Například jím uváděná adopce dětí na dálku příliš nezapadá do kategorie uznání ve formě lásky, jež se v Honnethových analýzách na národní rovině týká intimních a emociálních vztahů mezi malým množstvím lidí. Přestože tento druh adopce připomíná tradiční vztah rodiče a dítěte, jedná se primárně o vztah solidarity s nezabezpečenými lidmi zejména ve třetím světě než o vztah rodinné lásky. Adopce na dálku je vztahem hraniční kategorie na pomezí Honnethova prvního a třetího druhu uznání. Tyto komplikace jsou patrné také na dalších příkladech Heinsovy transpozice, například u lásky, kterou Max Weber nazývá étosem lásky či akosmickou láskou,³⁵ jež je verzí etiky bratrství či sesterství. V kontextu západní kultury se realizovala především jako křesťanská láska. Vzdálená osoba je zde nahlížena jako osoba blízká, přičemž láska ke vzdálenému má získat charakter lásky k bližnímu. Zapojení tohoto druhu lásky do Honnethovy teorie by také vyžadovalo její reformulaci, která by umožnila toto žádoucí komplexnější propojení lásky k bližnímu a vzdálenému, neboť Honnethovo pojetí lásky je založeno na intimním vztahu osob v osobním kontaktu.³⁶ Heins to však nečiní. Zároveň však přitom přehlíží skutečnost, že další formy uznání na první rovině, například přátelství, jsou v mezinárodní a transnacionální rovině realizovatelné a již realizované a kompatibilní s Honnethovou teorií. Přátelství může, ale nemusí mít podobu tradičního přátelství založeného na osobním kontaktu, může však jít také o virtuální přátelství v různých formách značně rozšířené internetové interakce.³⁷

Druhou rovinu uznání – právní uznání – považuje Heins za teritoriálně velmi speci-

³⁵ Heins se zde inspiroval knihou: Weber, M.: *Economy and Society*. Eds. G. Roth and C. Wittich. New York: Bedminster Press 1968, p. 1120.

³⁶ Honnethova vlastní redefinice jeho původní interpretace uznání ve formě lásky ve smyslu možnosti dalšího normativního vývoje této formy uznání umožňuje rozvinutí úvah tímto transnacionálním směrem: Fraserová, N. – Honneth, A.: *Přerozdělování nebo uznání?*, c.d., s. 187 – 188.

³⁷ Tyto interakce se mohou realizovat v různých formách, od výměny emailů až po denní interakce v sociálních sítích typu Facebook, MySpace atd.

fikovanou.³⁸ Zatímco institucionální zakotvení první roviny uznání nepokládá teritoriálně za problematické, právní uznání institucionálně úzce provazuje s územím národního státu zejména z důvodů prosazování individuálních práv státními institucemi. Uvažuje sice také o lidských právech, ale poukazuje na možnost jejich omezeného uplatňování v důsledku nedostatku jejich institucionálního zajištění.³⁹ Pokud se lidská práva nestanou součástí ústav jednotlivých národních států, je nutné je považovat spíše jen za manifestační práva, jejichž síla tkví především v jejich politickém a diplomatickém významu. Prosazování lidských práv může v mezinárodních vztazích alespoň upozornit na dané problémy a požadovat jejich řešení v duchu mezinárodně přijaté Všeobecné deklarace lidských práv a mezinárodních smluv s ní spojených. Vymezením této sféry vlivu jsou podle Heinse dány limity lidských práv.

Ukončení studené války a politické možnosti, které se tím otevřely, vedly Honnetha k prosazování požadavku moralizace světové politiky. Argumentoval ve prospěch posílení významu lidských práv a možnosti jejich právního vymáhání.⁴⁰ Jelikož Honneth přikládá v mezinárodním měřítku právní rovině uznání hlavní význam, je jeho zaměření na problematiku lidských práv důležitým tématem rozboru jeho teorie. V tomto ohledu je Heinsova transpozice vztahů uznání přiměřená. Jejím omezením je však vázání lidských práv pouze na státy a podcenění mezinárodních institucí, jež státy svými mezinárodními i transnacionálními aktivitami překračují. Mezi další přesahy mezinárodního rámce, a to nejen ze strany transnacionálních institucí, ale také prostřednictvím národních států, je třeba uvést transnacionální prvky uplatnění lidských práv, například extrateritoriální uznání.

Třetí druh uznání, jenž obsahuje formy meritokratického ocenění a solidarity, je podle Heinse na mezinárodní a transnacionální rovině deficitní.⁴¹ Podle Heinse nemá tento druh uznání za hranicemi národního státu adekvátní paralelu, protože neexistují dostatečně rozvinuté globální hodnoty, které by byly základem tohoto třetího druhu uznání. Značně nerovné finanční oceňování práce v transnacionálním měřítku činí nárok na meritokratické ocenění práce nerealisticky idealistickým. Existují pouze výjimky v určitých odvětvích, například v oblasti služeb, které prosazují jisté transnacionální standardy, které však zavádějí spíše nepříznivé pracovní podmínky. V důsledku komparací odměn za práci se v poslední době více prosazují, alespoň v některých odvětvích, například v zemědělství nebo v oblasti genderových bojů za rovnoprávnost, dílčí boje o uznání

³⁸ Detailnější propracování rozboru právní roviny uznání provádí Heins především na příkladech globálních práv dětí, lidských práv a intelektuálního vlastnictví, jeho články však nabízejí i obecnější argumenty o globálním uspořádání: Heins, V.: Globalizace a sociální bezpráví. Podmínky a meze humanitární politiky. In: Honneth, A. (ed.): *Zbavovat se svéprávnosti*, c.d., zejména s. 266 – 272; Heins, V.: *Realizing Honneth: redistribution, recognition, and global justice*, c.d., s. 15-16; srv. Heins, V.: Human rights, intellectual property, and struggles for recognition. In: *Human Rights Review*, 9, 2008, 2, pp. 213 – 232.

³⁹ Srv. alternativní pohled: Pogge, T.: *World Poverty and Human Rights*, c.d.

⁴⁰ Honneth, A.: *Univerzalizmus jako morální past? Podmínky a meze politiky lidských práv*, c.d.

⁴¹ Heins, V.: *Realizing Honneth: redistribution, recognition, and global justice*, c.d., s. 16 n.

v oblasti požadavků na vyšší mzdové ohodnocení pracujících. Lze se ovšem ptát, zda by se Heins neměl místo důrazu na deskripci reálných forem ocenění více zaměřit na popis normativních očekávání, jež se v těchto bojích o uznání v současné době projevují a prosazují.

Shrnu-li Heinsovu transpozici vzorců uznání z národní roviny do roviny mezinárodní a transnacionální, lze říci, že Heins jednotlivé roviny uznání považuje za transponovatelné: první druh uznání (láska a přátelství) bezproblémově, druhý druh uznání (právní uznání) částečně a třetí druh uznání (solidarita) téměř nerealizovatelně. Všechny tři druhy uznání se však více či méně v mezinárodně a transnacionálně institucionalizovaných vzorcích uznání vyskytují.

6. Vývojová tendence k transnacionálnímu uznání. Mé dosavadní výhrady vůči Heinsově transpozici se zaměřovaly pouze na dílčí otázky v rámci jednotlivých druhů uznání. Jejím hlavním problémem je však ahistorický přístup ke vzorcům uznání. Jelikož Heins kopíruje Poggeho rozvíjení Rawlsovy teorie, následuje také jeho ahistorický přístup k principům spravedlnosti. Zatímco je ale pro liberální teorii takovýto přístup charakteristický a záměrný, pro kritickou teorii a zvláště pro Honnethovu verzi této teorie je zcela neadekvátní. Honnethova teorie výslovně provádí podrobný rozbor synchronní i diachronní (historické) dimenze vzorců uznání. Rozbor historického aspektu Honnethovy teorie uznání navíc není jen nějakým doplňkem, ale významnou součástí její metodologie. A jelikož Heinsův statický přenos vzorců uznání z národní roviny na rovinu mezinárodní nereflextuje vývoj institucionálních struktur uznání na mezinárodní rovině, není ani schopen poskytnout výklad struktury vzorců uznání na rovině mezinárodní a transnacionální. Heinsova transpozice tudíž není rozvinutím Honnethovy teorie uznání, nýbrž je s ní v metodologickém rozporu.

Honneth sám takovouto transpozici neprovádí. Zatímco v rámci lokální pospolitosti uvažuje o třech rovinách uznání, na rovině mezinárodních vztahů tuto diferenciaci nereprodukuje, jelikož ji nepovažuje za nosnou. Domnívá se, že pro ni v daných, odlišných podmínkách mezinárodních vztahů nelze najít oporu v rozvinutých sociálních institucích.⁴² Na mezinárodní rovině hovoří jen o jedné části jednoho druhu uznání: koncentruje se na obecné uznání států, či přesněji na uznání kolektivních identit států.

Honnethova analýza nabízí identifikaci tří vzorců uznání v západním kontextu a nepředstírá, že jsou tyto vzorce univerzální a sdílené všemi kulturami. Oproti tomu se Heins tento model tří vzorců uznání, jež se vykrystalizovaly v západních zemích, pokouší mechanicky přenést do globálního prostoru bez rozboru utváření vzorců uznání v jiných, mimozápadních kulturách. Tato absence interkulturního ohledu je dalším deficitem Heinsovy analýzy. Navzdory celkovému problematickému přístupu, který preferuje, obsahuje jeho rozbor adekvátní prvky uznání za hranicemi národního státu. Zejména když ukazuje,

⁴² Podobnou argumentaci, také na metateoretické rovině, rozvíjí Honneth v polemice s Nancy Fraser v jejich společné knize *Přerozdělování nebo uznání?*, v polemice, která se odvíjí od subkapitoly „Závěrečné reflexe současné situace: postfordismus, postkomunismus a globalizace“, c.d., s. 135 – 141.

že právní uznání nabízí univerzalističtější naději na globální uznání, neboť postupné etablování mezinárodních a právních struktur již představuje určitou institucionalizovanou strukturu, sdílenou jednotlivými státy a dalšími aktéry.

Z tohoto hlediska je možné Honnethovu analýzu uznání mezi státy považovat pouze za nedopracovaný příspěvek k rozboru uznání za hranicemi národních států. Jeho přehlížení dalších forem uznání na mezinárodní a transnacionální rovině je obtížné obhájit. Je zapotřebí podrobit artikulaci forem uznání na nových rovinách historickému rozboru a jemněji identifikovat mezinárodní a transnacionální vzorce uznání, než jak to činí Heins. Takovýto vývojový přístup jsem prezentoval ve svém článku o extrateritoriálním uznání.⁴³ Ukázal jsem, že vývoj uznání může vyjít ze současného mezinárodního právního systému, který sice obsahuje mnohé negativní aspekty, zahrnuje však také různé progresivní prvky, které lze rozvíjet a tímto způsobem přispět k utváření globálního právního systému. Jedním z těchto prvků, které dnes nabývají na významu, je koncept extrateritoriálního uznání. V oblasti občanských a politických práv se povinnosti států vzhledem k mezinárodnímu právnímu řádu soustředí na aktéry, kteří žijí na jejich území a spadají pod jejich jurisdikci. V oblasti hospodářských, sociálních a kulturních práv lze s ohledem na mezinárodní právní řád požadovat také extrateritoriální uznání, jelikož rozsah působnosti právního řádu není nijak omezen. Prosazování sociálních práv tedy překračuje území daného národního státu.

V rámci vestfálského systému mezinárodních vztahů byl koncept extrateritoriálního uznání využíván jen v malém množství případů, které příliš neovlivňovaly větší množství osob, ani systém mezinárodních vztahů. Jelikož však dnes stále více hospodářských a finančních aktivit získává mezinárodní a nadnárodní podobu, zvyšuje se míra požadovaného zajištění uznání nejrůznějších práv jednotlivců a skupin na území jiných států. Jinými slovy, potřeba uznání práv za hranicemi státu v rámci postvestfálského uspořádání postupně narůstá. Požadavek na extrateritoriální uznání nejrůznějších práv za hranicemi státu představuje snahu kritických sociálních a politických aktérů přinutit státy, aby převzaly odpovědnost za své jednání, za jednání svých občanů a za činnost ekonomických subjektů.

Extrateritoriální regulaci transnacionálních ekonomických a mezinárodních finančních aktérů mohou a měly by provádět státy tím, že budou právními prostředky uplatňovat svůj vliv na činnost „svých“ transnacionálních organizací v jiných státech.⁴⁴ Mezi ekonomickými a finančními aktéry na jedné straně a domovskými státy, které jsou vázány zmiňovaným mezinárodním právním řádem, na straně druhé by měl existovat právní vztah, na jehož základě by nesli právní odpovědnost za svou transnacionální činnost. To znamená, že vzhledem k současnému stavu existuje možnost rozvoje extrateritoriálního

⁴³ Hrubec, M.: Sociální spravedlnost v globálním kontextu. Extrateritoriální uznání globálních chudých. In: Hrubec, M. a kol.: *Sociální kritika v éře globalizace*, c.d., s. 143 – 178.

⁴⁴ Tamtéž; srv. Craven, M.: Violence of Dispossession: Extra-Territoriality and Economic, Social, and Cultural Rights. In: Baderin, M. A. – McCorquodale, R. (eds.): *Economic, Social and Cultural Rights in Action*. Oxford: Oxford University Press 2007.

uplatnění mezinárodních norem sociální spravedlnosti. Takovýto přístup pomáhá vytvářet globální síť distributivní regulace, která přispívá k odstraňování chudoby. Uvedené postupy vyznačují slibné fragmenty vznikajícího globálního právního řádu v oblasti distributivní regulace, a zvláště extrateritoriálního uznání jednotlivců a sociálních skupin, jež byli poškozeni činností transnacionálních ekonomických a mezinárodních finančních aktérů.

Analýza současných mezinárodních právních struktur ve vztahu k transnacionálním ekonomickým silám a mezinárodním finančním institucím však ukazuje i meze očekávatelného právního vlivu národních států v zahraniční oblasti. Neschopnost jednotlivých států zajistit regulaci aktivit svých transnacionálních korporací a vliv v mezinárodních finančních institucích, na jejichž působení se podílejí, se pro zneuznané osoby a skupiny osob stává motivací pro utváření požadavků na zřízení nadnárodních regulačních mechanismů zajišťujících sociální spravedlnost v regionálním a globálním měřítku. Soudobý vliv, jímž disponují transnacionální ekonomičtí a mezinárodní finanční aktéři, vyvolává různé reakce zneuznaných, například odpor chudých ve třetím světě. Zdá se, že právě tímto směrem se nyní ubírá dynamika historického vývoje uznání: od zneuznání, jež není odstraněno na národní a mezinárodní rovině, k nadnárodní rovině uznání v regionálním a globálním rozměru.

Extrateritoriální uznání samozřejmě nevyčerpává vývojovou krystalizaci všech forem uznání druhé, právní formy uznání. Ukazuje však rozsáhlejší artikulaci diachronní stránky této formy uznání na mezinárodní a transnacionální rovině, než jakou skýtá Honnethův rozbor uznání mezi státy, jež současný status quo překračuje jen velmi slabě. Zároveň však na rozdíl od Heinse, jež o tuto rozsáhlejší artikulaci uznání na mezinárodní rovině také usiluje, obsahuje historický rozměr analýzy utváření uznání. Takovýmto způsobem by nyní bylo potřeba zformulovat také další části právní roviny uznání a rovněž vybrané prvky první a třetí roviny uznání. To však není tématem tohoto článku. Samostatné teoretické artikulaci vzorců uznání na mezinárodní a transnacionální rovině jsem se věnoval na jiném místě, a to jak z interkulturního,⁴⁵ tak sociálně-ekonomického⁴⁶ hlediska. Zde se soustředím na vlastní Honnethovu koncepci uznání a pokusy o její další rozvinutí, které navazují přímo na linii Honnethovy argumentace.

Jako poslední odkaz na její rozvinutí v tomto článku zmíním teorii Alexandra Wenta. Zatímco Honneth pracuje s relativně skromným normativním přesahem současného stavu a odhaluje tudíž spíše menší emancipační potenciál vývoje vzorců uznání, někteří autoři předjímají naopak natolik silné rozvinutí normativního potenciálu uznání, že mohou čelit eventuálnímu problému spekulativních závěrů. Kvůli nedostatečně prokázanému

⁴⁵ Hrubec, M.: Předpoklady interkulturního dialogu o lidských právech. In: týž (ed.), *Interkulturní dialog o lidských právech. Západní, islámské a konfuciánské perspektivy*, c.d.; srv. Onuma, Y.: Na cestě k interkulturnímu pojetí lidských práv. Přel. J. Rovenský. Tamtéž, s. 247 – 280; Brown, C.: Cultural Diversity and International Political Theory: From the *Requirement* to 'Mutual Respect'? In: *Review of International Studies*, 26, 2000, pp. 199 – 213.

⁴⁶ Hrubec, M. a kol.: *Sociální kritika v éře globalizace*, c.d.; srv. Sklair, L.: *The Transnational Capitalist Class*. London: Blackwell 2000; Robinson, W.: *Teorie globálního kapitalismu*. Přel. R. Převrátil. Praha: Filosofia 2009.

vztahu k realitě sociální kritiky a s ní spjaté artikulaci normativních požadavků jim totiž může scházet legitimizace teoretických zdrojů. Analýzy těchto autorů však mohou být velmi inspirativní a nosné z hlediska úvah o různých scénářích normativního vývoje, které pak mohou být doloženy podrobnějším zkoumáním. Patří k nim právě rozbor Alexandra Wendta.⁴⁷ Wendt na rozdíl od Honnetha obhájí silnější historický princip intencionální teleologie, jež vývoji poskytuje rychlejší dynamiku, konkrétně etablování světového státu. Liší také od realistů v prakticko-politickém smyslu, kteří uvažují o cíli směřování v rámci úsilí o bezpečnost, neboť se domnívá, že toto úsilí o bezpečnost – ať už ze strany jednotlivců nebo celých států – je možné po reformulaci zahrnout do adekvátnější kategorie boje o uznání v rámci koncepce spravedlnosti.⁴⁸

Wendt tvrdí, že současné státy se sice mohou zdát být samy o sobě relativně stabilní, ale že v globální době tomu tak vzhledem k jejich vzájemnému provázání reálně není. Domnívá se, že současný mezinárodní řád národních států je neudržitelný, že je tedy nutné uvažovat o tom, jaký systém ho nahradí. Dynamika současného a nejbližšího vývoje podle něj ústí do světového státu: „Tvrdím, že svět teritoriálních států není z dlouhodobého hlediska stabilní. Státy mohou být lokálně rovnovážně udržitelné, ale obývají světový systém, který je v nerovnováze, což vede ke světovému státu.“⁴⁹

Lze si položit otázku, zda Wendtova koncepce historického vývoje nepředpokládá příliš rychlý a neproblematický rozvoj tendencí, jež by směřovaly ke globálnímu státu. Jeho koncepci by bylo možné prověřit jemnější analýzou složitějších historických tendencí rozvoje uznání. Ve svém pojetí extrateritoriálního uznání, o němž jsem hovořil výše, jsem se pokusil takovouto analýzu přechodu od mezinárodního uspořádání k uspořádání transnacionálnímu a globálnímu prezentovat. Podrobnější zpracování tohoto rozboru a dalších podobně orientovaných zkoumání mezinárodních a transnacionálních vývojových tendencí by mohlo být cestou k vyznačení silných stránek a mezí Wendtovy koncepce a k jejímu adekvátnějšímu komparativnímu přístupu k Honnethovu stanovisku.

Závěr. Souhrnně lze říci, že kritická rekonstrukce Honnethovy filosofické koncepce uspořádání přesahující hranice státu ukázala, jakým způsobem se Honneth zaměřuje na uznání mezi státy. Dokládá, že Honneth vychází ze stanoviska morálního realismu a ze svého rozboru interakce mezi státy dovozuje, že právní uznání státu vyžaduje stálý předpoklad politického uznání kolektivní identity státu. Uznání států je založeno na legitimitě občanů v rámci státu a na legitimitě ze strany představitelů jiných států. Jelikož tento druh uznání není poskytnut jednou provždy, všechny jednotlivé státy, včetně těch již uznaných,

⁴⁷ Wendt, A.: *Social Theory of International Politics*. Cambridge: Cambridge University Press 1999; Wendt, A.: Why a World State is Inevitable. In: *European Journal of International Relations*, 9, 2003, 4, pp. 491 – 542; srv. Shaw, M.: *Theory of the Global State: Globality as an Unfinished Revolution*. Cambridge: Cambridge University Press 2000; Linklater, A.: Global civilizing processes and the ambiguities of human interconnectedness. In: *European Journal of International Relations*, 1, 2010, 16, s. 155 – 178.

⁴⁸ Wendt, A.: *Why a World State is Inevitable*, c.d., s. 30.

⁴⁹ Tamtéž, s. 25.

o ně musejí v boji o uznání stále usilovat. Doplnující roli v tomto úsilí hraje rovněž kulturní uznání. Problémy Honnethovy koncepce uznání vyplývají především z nedocení transnacionálních a globálních interakcí v oblasti ekonomiky, politiky, práva a v dalších sférách. Podcenění těchto interakcí vede k částečné reifikaci národního státu a brání porozumění vývoji státu a negativních i pozitivních národních, transnacionálních a globálních tendencí vývoje směrem ke globálnímu státu a formování kritik vůči nim. Tento deficit nedovolil Honnethovi dostatečně rozpracovat pojetí globální sociální spravedlnosti a reflektovat dominantní roli západní kultury a tím i západních návrhů na globální uspořádání. Jeho filosofie uznání proto zůstala do značné míry nevyužita, přestože nabízí výborný potenciál a inspiraci pro rozpracování kategorie uznání rovněž za hranicemi národa a státu.

Rozvinutí Honnethovy kritické teorie, jež by transponovala tři vzorce uznání z roviny národní na rovinu mezinárodní a transnacionální a dále směrem k etablování globálního státu, vyžaduje posouzení z hlediska podrobnější analýzy, než jakou nabízejí autoři zmiňovaní v tomto článku. Posouzení by mělo vycházet z historicky založené kritické teorie zneuznání, jež by vzala v úvahu potřebu analýzy přechodu od mezinárodního uspořádání k uspořádání transnacionálnímu a globálnímu, jak ukazuje pojetí přechodového jevu v podobě extrateritoriálního uznání, zejména vzhledem k sociální spravedlnosti. Všechny tyto rozborů však vyžadují interkulturní přístup, který by vývoj mezinárodního, transnacionálního a globálního uspořádání objasnil vzhledem k různým formám a stadiím uznání v různých kulturních okruzích, které by mohly doložit možnosti a potenciální východiska artikulace uspořádání za hranicemi státu pomocí komparativní interkulturní analýzy.

Článek byl napsán v rámci projektu Centra globálních studií, společného pracoviště Filosofického ústavu Akademie věd ČR a Filosofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze (LC06013).

PhDr. Marek Hrubec, PhD.
Filosofický ústav AV ČR
Jilská 1
110 00 Praha 1
Česká republika
e-mail: marek.hrubec@gmail.com